

I. REGIONALNI STUDENTSKI SIMPOZIJ

KRITIČKO MIŠLJENJE

SPLIT, 2. I 3. LISTOPADA 2014

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

KRITIČKO MIŠLJENJE

1. regionalni studentski simpozij

**Studentskog zbora Filozofskog fakulteta Sveučilišta
u Splitu, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i
Hrvatskog filozofskog društva**

Split, 2. i 3. listopada 2014.

IZDAVAČ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

ZA IZDAVAČA

Aleksandar Jakir

UREDNIK

Luka Matić

IZVRŠNA UREDNICA

Renata Busatto

REDAKTURA I KOREKTURA

Luka Matić

PRIJELOM TEKSTA

Gradska tiskara Osijek d.d.

DIZAJN NASLOVNICE

Valentina Perišić

TISAK

Gradska tiskara Osijek d.d.

NAKLADA

250 primjeraka

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice
u Splitu pod brojem **150906058**

ISBN 978-953-7395-66-7

KRITIČKO MIŠLJENJE

1. regionalni studentski simpozij

Studentskog zbora Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu,
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu
i Hrvatskog filozofskog društva

S A D R Ź A J

Organizacijski i Programski odbor simpozija	4
Uvod	5
• LUKA MATIĆ i VALENTINA PERIŠIĆ	
Uz temu: »Kritičko mišljenje«	7
Program simpozija	11
Sažeci izlaganja	17
Adresar izlagača	59
Pokrovitelji simpozija	64

ORGANIZACIJSKI ODBOR SIMPOZIJA

Valentina Perišić (predsjednica)

Marina Meić (tajnica)

Ivan Berecka

Renata Busatto

Dino Dabro

Josip Guć

Antonio Kovačević

Anđelko Mihanović

Milena Radović

Ivan Rak

PROGRAMSKI ODBOR SIMPOZIJA

Luka Matić (predsjednik)

Gabriela Bašić

Ljudevit Hanžek

Emil Kušan

KRITIČKO MIŠLJENJE

1. regionalni studentski simpozij

**Studentskog zbora Filozofskog fakulteta Sveučilišta
u Splitu, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i
Hrvatskog filozofskog društva**

Uvod

Uz temu: »Kritičko mišljenje«

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu domaćin je 1. regionalnog studentskog simpozija »Kritičko mišljenje«. S obzirom na neke bitne karakteristike ovog simpozija, primjerice na to da je prvi studentski simpozij koji se održava na splitskom Filozofskom fakultetu, zatim na to da je regionalnog karaktera i, naposljetku, na to da je posvećen temi o kojoj se dosta govori a malo zna, u ovom ćemo uvodnom tekstu iznijeti informacije o obilježjima organizacije simpozija te njegovoj temi.

1. Organizacija simpozija »Kritičko mišljenje«

Studentski simpozij »Kritičko mišljenje« projekt je nastao radom studentica i studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, a uz podršku i potporu asistenata i asistentica na Odsjeku za filozofiju, zatim kolegica i kolega iz studentskih udruga sa drugih sveučilišta te nastavnika i nastavnica splitskog i drugih sveučilišta u regiji. Uz navedene, važnu su ulogu, u smislu davanja institucionalnog okvira simpoziju, imali i suorganizatori simpozija: Studentski zbor Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu i Hrvatsko filozofsko društvo. Naposljetku, ističemo i to da se simpozij ne bi mogao održati bez financijske podrške koju su njegovu održavanju pružili Filozofski fakultet i Studentski zbor Sveučilišta u Splitu.

Inače, ovaj simpozij dio je šire inicijative u kojoj sudjeluje dio članica i članova Organizacijskoga odbora, koja se ranije očitovala u objavljivanju prvoga broja časopisa studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu – *Humanist*.¹

Cilj je ovog simpozija, kao i časopisa *Humanist*, »poboljšavanje ... studentskog standarda« u smislu otvaranja institucionalnog prostora za suradnju i razmjenu mišljenja među studentima i studenticama humanističkih i društvenih znanosti.² Od toga očekujemo doprinos stvaranju kritičko-refleksivne svijesti među studentima i studenticama, koju prepoznajemo kao jednu od osnovnih kompetencija humanističkih i društvenih stručnjaka i stručnjakinja te kao znatan doprinos humanističkih i društvenih stručnjaka i stručnjakinja

¹ *Humanist: časopis studenata Filozofskog fakulteta Split* 1 (2014).

² Valentina Perišić, »Riječ urednika«, *Humanist: časopis studenata Filozofskog fakulteta Split* 1 (2014), str. 3.

društvu. U skladu s time, simpozij smo koncipirali kao prostor dijaloga među studentima i studenticama iz cijele regije, pri čemu će taj dijalog biti utemeljen njihovim istraživačkim i misaonim doprinosima temama koje pripadaju u znanstvena područja sociologije, filozofije, pedagogije, povijesti, umjetničkih kritika, prava, religijskih studija, teorije i povijesti književnosti te mnoga druga. Osim studenata i studentica, svoj će obol simpoziju dati profesori i profesorice koji će u svojstvu pozvanih predavača iz perspektive svojih istraživanja tematizirati »kritičko mišljenje«.

2. »Kritičko mišljenje« kao tema simpozija

Kao što smo naveli u pozivu za sudjelovanje, kritičko mišljenje odabrali smo za temu ovog simpozija zato što smatramo da razvojem i proizvodnjom kritike humanističke i društvene struke mogu dati svoj doprinos društvu. To uvjerenje temeljimo na prisutnosti i značaju kritičkih nastojanja u filozofiji i drugim humanističkim i društvenim znanostima tijekom posljednjih nekoliko stoljeća.

Vjerojatno je svima poznato da je klasično razdoblje njemačke idealističke filozofije započelo trima kritikama Immanuela Kanta (1724–1804). U 19., pak, stoljeću Karl Marx (1818–1883) je svojem najznačajnijem djelu, *Kapitalu*, dao podnaslov *Kritika političke ekonomije*. Isti je autor napisao još neka djela koja u naslovu imaju imenicu kritika: »Prilog kritici Hegelove filozofije prava«, »Prilog kritici nacionalne ekonomije sa završnim poglavljem o Hegelovoj filozofiji«, »Kritičke primjedbe uz članak 'Pruski kralj i socijalna reforma. Od jednog Prusa'«.

U 20. stoljeću objavljeno je mnoštvo literature koja također u naslovu sadrži riječ kritika, pri čemu ćemo ovdje navesti samo neke od njih: Max Horkheimer (1895–1973) napisao je *Kritiku instrumentalnog uma*, Jean-Paul Sartre (1905–1980) napisao je *Kritiku dijalektičkog uma*, Henri Lefebvre (1901–1991) poznat je po *Kritici svakidašnjeg života*, a Thomas Burton Bottomore (1920–1992) po knjizi *Sociologija kao društvena kritika*, dok je Pierre Bourdieu (1930–2002) napisao knjigu *Distinkcija: društvena kritika suđenja*. Uz to, za barem tri »škole mišljenja« kritika je bila konstitutivni element. Prva, i vjerojatno najpoznatija, frankfurtska je škola kritičke teorije.³ Druga je »ško-

³ Vidi: Martin Džej [Martin Jay], *Dijalektička imaginacija. Povijest Frankfurtske škole i Instituta za socijalno istraživanje 1923-1950*. (Sarajevo/Zagreb: Svjetlost/Globus, 1982).

la« ona koja se okupljala oko zagrebačkog časopisa *Praxis* i *Korčulanske ljetne škole*, čija je jedna od temeljnih odrednica bila »nepoštedna kritika svega postojećeg«,⁴ a treća je »škola« kritička pedagogija utemeljena na doprinosima brazilskog pedagoga Paola Freirea (1921–1997).⁵ Naposljetku, Miroslav Krleža (1893–1981) je svoj poznati polemički spis, »Dijalektički antibarbarus« započeo mottom: »Sve što je javno štampano treba da bude javno kritikovano.«⁶

Od početka ovog stoljeća možemo naći brojna izdanja koja tematiziraju kritičko mišljenje, pri čemu dominiraju izdanja na engleskom jeziku. Ta izdanja, primjerice *Critical thinking. A concise Guide* Tracya Bowella i Garyja Kempa (London: Routledge, 2002), *Invitation to Critical Thinking* Joela Rudinowa i Vincenta E. Barryja (Baltimore: Thomson Wadsworth, 2008) ili *A Workbook for Arguments. A Complete Course in Critical Thinking* Davida R. Morrowa i Anthonyja Westona (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2011), usmjerena su na teme poput metoda argumentacije i teorija istine te na teme iz retorike. Dakle, novija je literatura usmjerena prema metodološkim temama, a ne prema nekoj konkretnoj kritičkoj praksi, što čini najznačajniju razliku u odnosu na kritičke doprinose prošlog stoljeća.

Kao što se da uočiti iz prethodno navedenih primjera, kritičko mišljenje zapravo je naziv za različite metode i prakse istraživanja i razmišljanja u poljima humanističkih i društvenih znanosti tijekom njihove povijesti. Uslijed navedene raznolikosti, smatramo da je nemoguće ponuditi definicije, bilo kritike bilo kritičkog mišljenja, koje bi bile jednoznačne i sveobuhvatne. Iz toga slijedi da kritika i kritičko mišljenje, u pogledu teorije, prakse i metodologije, predstavljaju istraživački izazov. Stoga, od izlaganja na ovom simpoziju očekujemo da kritičkom mišljenju pristupe iz različitih perspektiva, bile one historiografske, filozofske, metodološke, sociološke, psihološke, pedagoške ili kakve druge. Napose smatramo da je za aktualizaciju kritičkog mišljenja potrebno znati što je ono kroz povijest predstavljalo da bismo mogli utemeljeno zaključivati o tome koji su njegovi suvremeni potencijali.

Luka Matić i Valentina Perišić

⁴ Čemu *Praxis*?«, *Praxis* 1 (1964), str. 3-6, str. 4.

⁵ Vidi: Paolo Freire, *Pedagogija obespravljenih* (Zagreb: Kikagraf, 2002). Vidi i: Ivana Perica (ur.), *Političko Pedagoško. Janusova lica pedagogije* (Zagreb: Udruga Blaberon, 2013).

⁶ Miroslav Krleža, »Dijalektički antibarbarus«, *Pečat* 8-9 (1939), str. 73-232, str. 73.

KRITIČKO MIŠLJENJE

1. regionalni studentski simpozij

**Studentskog zbora Filozofskog fakulteta Sveučilišta
u Splitu, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i
Hrvatskog filozofskog društva**

Program simpozija

KRITIČKO MIŠLJENJE

1. regionalni studentski simpozij

Studentskog zbora Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu,
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu
i Hrvatskog filozofskog društva

P R O G R A M

ČETVRTAK, 2. listopada 2014.

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Poljana kraljice Jelene 1/III, Split

8.45–9.15 **Pozdravne riječi i otvaranje simpozija**

- **prof. dr. sc. Šimun Anđelinović**, rektor Sveučilišta u Splitu
- **Valentina Perišić**, predsjednica Organizacijskog odbora simpozija
- **Luka Matić**, predsjednik Programskog odbora simpozija
- **Sonja Carić**, predsjednica Studentskog zbora Filozofskog fakulteta u Splitu
- **prof. dr. sc. Aleksandar Jakir**, dekan Filozofskog fakulteta u Splitu

Pozvano predavanje

9.15–9.45 **Mislav Kukoč** (Split): Filozofija kao kritičko mišljenje

9.45–10.00 *Rasprava*

10.00–10.15 *Pauza*

10.15–10.30 **Dušan Milenković** (Niš): Kritičko promišljanje klasične muzike u Adornovoj *Filozofiji nove muzike*

10.30–10.45 **Anđelko Mihanović** (Split): O specifičnostima likovne kritike – egzegeza jedne discipline

- 10.45–11.00 **Nebojša Antešević** (Beograd): Kritička interpretacija moderne arhitekture: metodološke karakteristike tumačenja i vrednovanja arhitekture turističkih objekata Jugoslavije
- 11.00–11.15 **Denis Jurković** (Osijek): Estetsko obrazovanje kao element cjelovitog obrazovanja
- 11.15–11.35 *Rasprava*

11.35–12.00 *Pauza*

Pozvana predavanja

- 12.00–12.30 **Zoran Dimić** (Niš): Kritičko mišljenje u ždrelu novog varvarstva
- 12.30–13.00 **Livia Puljak** (Split): Šarlatanstvo u medicini i nedostatak kritičkog mišljenja
- 13.00–13.30 *Rasprava*
- 13.30–15.30 *Pauza*

- 15.30–15.45 **Goran Stanić** (Zagreb): Uloga filozofije kao kritičkog mišljenja u objavljenim religijama
- 15.45–16.00 **Valentina Perišić** (Split): Gajo Petrović i uloga kritičke refleksije u razotuđenju čovjeka
- 16.00–16.15 **Luka Matić** (Osijek): Društveno-politički angažman filozofa na tragu Gramscijeva stava »Vivo, sono partigiano« i praxisovske »nepoštedne kritike svega postojećeg«
- 16.15–16.30 *Rasprava*

16.30–16.45 *Pauza*

- 16.45–17.00 **Milica Rašić** (Niš): Žil Delez: filozofija kao stvaranje pojmova
- 17.00–17.15 **Nikša Babić** (Split): Problemi usustavljivanja dekonstrukcije Jacquesa Derride
- 17.15–17.30 **Ivo Alebić** (Zagreb): Rješenje hermenutičkog kruga u indijskoj filozofiji
- 17.30–17.45 *Rasprava*

17.45–18.00 *Pauza*

18.00–18.15 **Marija Jakovljević** (Beograd): Sociologija nije kritički predmet – kritičko čitanje dokumenata koji definišu srednjoškolsku nastavu sociologije u Srbiji

18.15–18.30 **Hristijan Cvetkovski** (Skopje): Evropski kredit transfer sistem (ECTS) i Institut za povijest

18.30–18.45 **Aleksandra Ninković** (Beograd): Da li je primena pravila logike nužna za kritičko mišljenje? Problem definisanja kritičkog mišljenja i njegove domenospecifičnosti odnosno generalizibilnosti.

18.45–19.00 *Rasprava*

19.00 *Završetak prvog dana simpozija*

PETAK, 3. listopada 2014.

9.00–9.15 **Hrvoje Potlimbrzović** (Osijek): Dva pristupa problemu kritičkog mišljenja

9.15–9.30 **Marina Meić** (Split): Mogućnosti razvijanja kritičkog mišljenja u nastavi

9.30–9.45 **Ida Kovač** (Zagreb): Kritika kompetencijskog pristupa obrazovanju – tko je u krivu, a tko u pravu?

9.45–10.00 *Rasprava*

10.00–10.15 *Pauza*

10.15–10.30 **Tea Barač** (Split): Polemika o pravu na pobačaj u Republici Hrvatskoj

10.30–10.45 **Jelena Stanković** (Novi Sad): Politika menstruacije

10.45–11.00 **Dražen Rastovac** (Rijeka): Treba li dopustiti privatizaciju voda?

11.00–11.15 **Anita Lunić** (Split): Filozofsko promišljanje problema rata kao specifičnog elementa u simboličkoj izgradnji *kolektivnog*

11.15–11.35 *Rasprava*

11.35–11.50 *Pauza*

Pozvana predavanja

11.50–12.20 **Berislav Žarnić, Gabriela Bašić** (Split): Uloga autoriteta u kritičkom mišljenju i ravnopravnoj raspravi

12.20–12.50 **Davor Balić** (Osijek): Prosudbe Miroslava Krležo o Vladimiru Filipoviću i njegovu tekstu »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«

12.50–13.20 *Rasprava*

13.20–15.30 *Pauza*

15.30–15.45 **Andrea Berber** (Beograd): Evolutivna osnova morala

15.45–16.00 **Josip Guć** (Split): Voltaireov kritički duh

16.00–16.15 **Ivan Rak** (Split): Kritičko mišljenje i njegovi neprijatelji

16.15–16.30 *Rasprava*

16.30–17.00 *Pauza*

17.00–17.15 **Strahinja Đorđević** (Beograd): Preispitivanja redukcionističkih tendencija u savremenoj filozofiji

17.15–17.30 **Renata Busatto** (Split): *Branislav* – prvi hrvatski ilegalni tjednik

17.30–17.45 **Marija Jeramaz** (Split): Čitate li ikad knjige koje spaljujete?

17.45–18.00 *Rasprava*

18.00–18.15 *Pauza*

18.15–18.45 Završna rasprava i zatvaranje simpozija

KRITIČKO MIŠLJENJE

1. regionalni studentski simpozij

**Studentskog zbora Filozofskog fakulteta Sveučilišta
u Splitu, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i
Hrvatskog filozofskog društva**

Sažeci izlaganja

IVO ALEBIĆ

student 4. godine preddiplomskoga studija filozofije
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Rješenje hermenutičkog kruga u indijskoj filozofiji

Kritika, pojam nastao od grčke riječi κρίνω, označava analizu, prosuđivanje i vrednovanje nekog predmeta, postupka, djela, i slično. Iva Buchberger u priručniku *Kritičko mišljenje* definirala je kritičko mišljenje kao složeni proces i rezultat (i) analize i vrednovanja tvrdnji, (ii) pronalaženja opravdanja za tvrdnje, (iii) usporedbe s drugim i/ili suprotnim tvrdnjama i generiranje prigovora tvrdnjama te konačno (iv) zauzimanja stava. Za Hansa Georga Gadamera (1900–2002) zauzimanje stava podrazumijeva hermeneutički krug koji označava zamjenu jedne predrasude drugom, pri čemu odbacuje mogućnost »apsolutne istine«. Sudeći po Gadameru, kritičko mišljenje je kretanje od predrasude do predrasude i zamjena nelegitimnih predrasuda legitimnima.

U svojem ću izlaganju usporediti Gadamerov hermeneutički krug sa samsarom, dakle s konceptom koji u filozofsko-vjerskim učenjima indijske filozofije (budizmu, hinduizmu i jainizmu) označava »vječno vraćanje«, ili vječnu patnju kroz koju prolazi pojedinac tijekom niza uzastopnih života u fizičkom ljudskom tijelu. Sintagma »vječna patnja« ne označava fizičku ili psihičku patnju čovjeka, već označava »egzistencijalnu patnju« koja predstavlja neznanje i žudnju. Pritom je neznanje štetnije od žudnje jer je ono prvi član u dugom lancu uzrokā i posljedica kroz koje se odvija bolni usud svijeta. Stoga patnju možemo prevladati samo postizanjem znanja.

Cilj je mogeg izlaganja ukazati da, unatoč tome što je po Gadameru nemoguće doseći »apsolutnu istinu«, u indijskoj filozofiji pronalazimo rješenje koje nudi izlazak iz neznanja a naziva se »prosvjetljenje«, »probuđenje« ili »nirvana«.

Ključne riječi: hermeneutički krug, samsara, nirvana

NEBOJŠA ANTEŠEVIĆ

Mr. inž. arh.; Mr. prim. umet. (scenograf); Doktorand istorije umetnosti
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Kritička interpretacija moderne arhitekture: metodološke karakteristike tumačenja i vrednovanja arhitekture turističkih objekata Jugoslavije

U ovom izlaganju razmotriću mogućnosti kritičke interpretacije moderne arhitekture pomoću metodološkog pristupa tumačenja i vrednovanja arhitekture turističkih objekata Jugoslavije iz 20. veka. Istraživanja moderne arhitekture u poslednjih deset godina, naročito s prostora bivše Jugoslavije, bivaju sve raznovrsnija te otvaraju nove mogućnosti analize i problematizacije modernog arhitektonskog oblikovanja ali i društvenih uslova koji su uticali na razvoj arhitektonskih oblika. U tom kontekstu istraživanje modernih turističkih objekata, sagledanih kroz razvoj jugoslovenskog društva i turizma, zauzima posebno mesto. Naime, reč je o velikom broju objekata koji predstavljaju značajan doprinos razvoju savremenih arhitektonskih koncepata i njihovoj društvenoj aktualizaciji.

Metodološki istraživanje moderne arhitekture zahteva komparativnu analizu filozofskih i umetničkih uticaja; prostornih, estetskih i funkcionalnih aspekata i modela; te društvenih uslova koji su oblikovali modernizacijske tokove u kojima je moderna arhitektura trebala da ima emancipatorski karakter. Shodno stavu Renata Pođolija (Renato Poggioli, 1907–1963) da modernost samo posmrtno ili retrospektivno postaje realnost, argumentiraću da je objektivna i kritička interpretacija kako jugoslovenske turističke arhitekture, tako i ideološko-političkih i privrednih strategija koje su uslovljavale razvoj te arhitekture, moguća tek iz postojeće vremenske distance.

Koristeći postojeće metodološke okvire u historiografiji te teoriji i kritici arhitektonskog modernizma, smatram da je neophodno sagledati jugoslovensko turističko nasleđe u kontekstu razvoja turističke arhitekture modernog

pravca u Evropi i svetu, kako bi se bolje razumeli i interpretirali njihovi razvojni tokovi i procesi. Formiranjem metodologije tumačenja jugoslovenskih turističkih objekata, zanemarene u domaćoj istoriografiji, potrebno je aktualizovati različite problemske aspekte i metode sveobuhvatnog kritičkog razmatranja izgradnje i uloge turističkih objekata u jugoslovenskom društvu.

Ključne riječi: kritička interpretacija, moderna arhitektura, Jugoslavija

Problemi usustavljivanja dekonstrukcije Jacquesa Derride

Dekonstrukcija, kako ju je ustanovio Jacques Derrida (1930–2004), do sad je različito predstavljana kao: koncept, filozofska pozicija, intelektualna strategija, način čitanja, kritika institucija. Radi toga je danas pravi izazov odgovoriti na pitanje koje glasi: Što je to *dekonstrukcija*? Polazište za odgovor na to pitanje ne bi trebala biti podjela dekonstrukcije na teoriju i praksu ili kritiku. Takve dihotomije radije predstavljaju mjesta na koja se dekonstrukcija naslanja, prepoznajući ih, odnosno raskrinkavajući kao metafizičke.

S obzirom na razlike u tradicijama, neki su interpretatori nastojali prilagoditi očekivanja publike za čitanje prvih prijevoda Derridinih knjiga. Primjerice, korisnim možemo naći predgovor engleskom izdanju *Glasa i fenomena* iz 1972. godine koji je napisao Newton Garver. Naime, Garver je prvo odredio parametre za dekonstrukciju u filozofiji jezika, a zatim usporedio Derridino čitanje Husserla i njegovih *Logičkih istraživanja* s Wittgensteinovim kasnijim kritikama vlastitog *Logičko-filozofskog traktata*, unutar čijih se sličnosti odnosa prema tim prvotnim tekstovima pritom u Garvera definiraju »dekonstrukcija« i »differance«.

Naposljetku, postavlja se pitanje kako definirati dekonstrukciju ako nećemo pribjeći njezinoj razlici prema nekoj drugoj filozofiji poput analitičke filozofije jezika, transcendentalne fenomenologije ili pak hermeneutike, razlici u kojoj se težina pitanja što je to filozofija uvijek iznova prikriva. Međutim, ta razlika ne pokazuje logičku suprotnost, nego sličnost u Wittgensteinovom smislu obiteljskih sličnosti jezičnih igara. Sličnost koja je retorička, koju ne uvjetuje idealni predmet i ne određuje iracionalna metafizička opreka, nego »differance« i Ricoeurov princip dijalektike objašnjenja i razumijevanja u humanističkim i društvenim znanostima.

U izlaganju ću pokazati da dekonstrukcija, iako negira mogućnost dijaloga, što pobuđuje stanovite kontroverze, ipak nije destruktivnog karaktera. Štoviše, pokazat ću da je dekonstrukcija potpuno produktivna te da Derrida u *Glasu i fenomenu* nastavlja rad Edmunda Husserla (1859–1938) onako kako on to najbolje može, osmišljavajući ujedno pomoću *desaussureovskog* koncepta razlike (*différance*) metodologiju francuskog poststrukturalizma.

Ključne riječi: metafizika, dekonstrukcija, *différance*

Prosudbe Miroslava Krleže o Vladimiru Filipoviću i njegovu tekstu »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«

Premda su spoznaje o Marku Maruliću (1450–1524), posebice o njegovu životu, opusu i recepciji, u posljednjih dvadeset i pet godina itekako uznapredovale, marulolozi su se dosad vrlo rijetko i, pritom, izrazito negativno očitovali o prosudbama koje je o tom splitskom renesansnom misliocu i njegovu opusu priopćio Miroslav Krleža (1893–1981). Kada su to i činili, redovito su bili usmjereni na Krležin spis »O našem dramskom répertoireu: povodom 400 godišnjice Držićeve 'Tirene'« iz 1948. godine. Međutim, od 1926. pa do svoje smrti, dakle do 1981. godine, Krleža je o Maruliću izrekao brojne prosudbe, koje se sastoje od barem dvadeset i pet bibliografskih jedinica, a koje pak obuhvaćaju sljedeće: Krležine spise objavljene tijekom njegova života; Krležine zapise koji su objavljeni nakon njegove smrti; Krležin rukopis iz 50-ih godina 20. stoljeća; Krležine marginalije uz natuknice za *Enciklopediju Jugoslavije* i *Enciklopediju Leksikografskog zavoda*; Krležine razgovore s Predragom Matvejevićem i Enesom Čengićem.

Budući da je iz naslova izlaganja uočljivo da je, uz Miroslava Krležu i Marka Marulića, ključno ime i Vladimir Filipović, nužno je ukazati na poveznicu između te trojice mislilaca. Naime, stajališta o Maruliću i njegovu opusu moguće je doznati i iz dviju inačica rukopisa u kojima se Krleža očitovao o tekstu koji je, naslovivši ga »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«, napisao filozof Vladimir Filipović (1906–1984) i koji je objavljen 1950. godine u *Zborniku u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450 – 1950*. Obje inačice su sastavni dio Krležine rukopisne ostavštine i čuvaju se u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod signaturom R 7970/A/1111. Jedna se sastoji od šest nepaginiranih listova i čini koncept ili predložak, a druga od deset paginiranih listova i čini inačicu Krležinih očitovanja o Filipovićevu tekstu koja je konačna. Pritom je nedvojbeno da je Krleža te inačice napisao najranije tijekom 1950., a najkasnije do kolovoza 1953. godine.

Što je, dakle, Krleža u inačicama svojega rukopisa zapisao o Maruliću, o njegovu opusu i o Filipovićevu tekstu posvećenom osnovama Marulićeve etičko-filozofske orijentacije? Obje je započeo tvrdnjom da je Filipović napisao polemički spis u kojem je »uznastojao da dokaže kako je Marulić stojeći pred kulturnopolitičkom alternativom ili islam ili kršćanstvo (tertium non datur!) mogao birati samo ovo drugo (tj kršćanstvo)«, nakon čega je u konačnoj inačici postavio sljedeće pitanje: »Da li postoji bilo kakav pak i najneznatniji naučni dokaz za potvrdu ove teze?« Uvjeren da takav dokaz ne postoji, istaknuo je, također u konačnoj inačici rukopisa, da nas »u rasponu od osam stoljeća (tj od devetog do šesnaestog vijeka), magistrala ... naše historije uči« upravo suprotnom od onoga što je tvrdio Filipović, pa nastavio da »kontrareformacione teze, kao što je ova Vladimira Filipovića – ‘o tertium non daturu’ naše civilizacije predstavljaju negaciju očite materijalne istine«, zaključivši da je apsurdno »pobijati ovakvu ultramontanu banalnost, kakvu predstavlja ovaj essay«. Taj tekst zapravo je, tvrdi Krleža u konceptu ili predlošku, »slaba seminarska radnja, bez naročite vrijednosti« i nešto »potpuno suvišno da bude štampano«, premda joj je autor »extra ordinarius philosophiae«. Ovako se očitujući, očigledno je da se Krleža služio eufemizmima, kojih se ipak odrekao u nekim dijelovima koncepta rukopisa, ne štedeći Filipovića i opisujući ga na sljedeći način: »glupan«, »idijot«, »mistifikator« i »arnoldijanac ex cathedra«, koji »bjesomučno fanatično zaglupljuje svijet«.

Nije na nama, nastavlja Krleža u svojem konceptu, »da određujemo što je mogao birati Marulić«, jer ga mi ne cijenimo zbog toga, nego zbog toga što »je pisao narodnim jezikom slobodarskim«, a zbog čega, što doznajemo iz konačne inačice rukopisa, »o Maruliću valja govoriti kao o pjesniku, a ne kao o lošem kompilatoru«, pri čemu pozornost treba obratiti na to da »kada se piše studija o osnovima« Marulićeve etičko-filozofske orijentacije, »onda valja pisati o toj temi stvarno, sa poznavanjem materije, a potpuno je suvišno da se piše na način prof. Filipovića koji je u svakom slučaju insuficijentan.« Naime, što također doznajemo iz konačne inačice Krležina rukopisa, »o Maruliću se može govoriti kao ‘o ocu naše lijepe književnosti’, ako već želimo da govorimo o njemu u okviru ovakvog epiteta, kojim su ga ovjenčali prilikom proslave 400 godišnjice Judite, ali govoriti o njemu kao o pozitivnom ideologu... koji nije mogao birati jer nije bilo ‘tertium datura’, danas iz naučne perspektive nije ni u kom slučaju rabota korektna«. Nakon toga Krleža je dodao

sljedeće: »A kako autor ove studije [Filipović] govori o ‘De institutione bene beateque vivendi’ da je to djelo nadmašilo sva djela svih naših pisaca prije i poslije Marulića sve do naših dana, onda tjera običnu vulgarnu klerikalnu propagandu na temelju svijesne neistine.«

Konačnu inačicu rukopisa Krleža je zaključio sljedećim rečenicama: »O svemu: ovaj tekst nije ni po čem Akademija trebala da ocijeni kao dobar ili pozitivan. Argumenti recenzenta Josipa Badalića, da su oni smatrali da peru Marulića kao crnog bika od sramote i da su uznastojali da ga prefarbaju u rodoljuba, koji je vjernik na antiturskoj liniji, nisu ozbiljni.«

Ključne riječi: Miroslav Krleža, Vladimir Filipović, Marko Marulić

Polemika o pravu na pobačaj u Republici Hrvatskoj

Prema *Zakonu o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece*, pobačaj ili prekid trudnoće definira se kao medicinski zahvat koji se može izvršiti do isteka deset tjedana od dana začeća, a nakon isteka tog vremena pod uvjetima i po postupku utvrđenim navedenim Zakonom. U uvodnom dijelu svojega izlaganja prikazat ću zakonske odredbe, sudsku praksu te usporedbu stranih zakonodavstava sa zakonodavstvom Republike Hrvatske glede *prava na izbor i prava na život*. Potom ću kroz kritičko promišljanje utvrditi učinkovitost ovoga zakona i preispitati njegovu primjenu u praksi kroz primjere iz Republike Hrvatske, ali i šire.

S obzirom na činjenicu da u raznim zakonodavstvima, znanstvenim istraživanjima te javnom mijenju ne postoji usuglašeno stajalište glede prava na pobačaj, u ovom radu pokušat ću dati svoj obol glede etičko-pravnih prijedora oko ovoga pitanja. Jedno od temeljnih pitanja na kojima ću temeljiti svoj rad jest pitanje kada počinje ljudski život i je li ispravno štiti pravo na izbor trudne žene nauštrb najvećeg pravnog dobra, točnije prava na život nerođenog djeteta kao najranjivijeg člana našeg društva. Ukazat ću na mogućnost da se kroz različite spoznajne perspektive unutar jednog problema može pronaći optimalno rješenje koje bi, na neki način, štitilo i pravo na izbor i pravo na život.

Cilj je mogega izlaganja analizirati problematiku pobačaja te ukazati na činjenicu da pravna reguliranost pobačaja ne podrazumijeva apsolutnu slobodu njegova izvršavanja.

Ključne riječi: pobačaj, Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, polemika

ANDREA BERBER

studentica 1. godine dokorskog studija filozofije
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Evolutivna osnova morala

U izlaganju ću razmotriti dva pitanja o povezanosti morala i evolucije. Prvo je pitanje o tome da li je i u kojoj meri moralnost proizvod prirodne selekcije tijekom procesa evolucije, dakle da li je moralnost ljudima urođena ili je proizvod društva i kulture. Drugo je pitanje koje su filozofske posledice pozitivnog odgovora na prvo pitanje, dakle što su posledice hipoteze da je moralnost proizvod evolucije.

U vezi sa prvim pitanjem razmatraću sledeće probleme: značaj evolutivnog objašnjenja altruističkog ponašanja za razumevanje morala; kompleksnost fenomena altruizma; potencijalna uloga kulture i društva u nastanku morala kao i potencijalna uloga sposobnosti za moralno vrednovanje u nastanku društva i kulture kakve danas poznajemo. Pritom ću uzeti u obzir stanovišta Filipa Kičera (Philip Kitcher), Fransa de Wala (Frans de Waal) i Ričarda Džoj-
sa (Richard Joyce).

U vezi sa drugim pitanjem razmotriću da li hipoteza da moral ima evolutivnu osnovu ima implikacije koje su relevantne bilo za sadržaj etike, bilo za metaetička verovanja. Argumentovaću protiv mišljenja da uzimanje u obzir teorije evolucije u moralnom kontekstu nužno vodi nekakvoj »evolucionoj etici« koja prirodnu selekciju posmatra kao moralnu silu koju treba pustiti da deluje nesmetano.

Zaključak izlaganja je da su sposobnost i tendencija da se donose moralni sudovi urođene i univerzalne ljudske odlike. No, isto tako, sadržaj pojedinačnih moralnih sudova pod velikim je uticajem kulture u okviru koje je taj sud nastao.

Ključne riječi: moral, evolucija, altruizam

RENATA BUSATTO

studentica 3. godine preddiplomskog studija povijesti i povijesti umjetnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Branislav – prvi hrvatski ilegalni tjednik

Hrvatski narodni preporod u svojoj djelatnosti koja je trajala više od pola stoljeća uspio je tek djelomično ostvariti svoje ciljeve. Naime, iako su već u drugoj polovici 19. stoljeća široki društveni krugovi prihvatili reformu hrvatskog pravopisa kao i standardizaciju jezika, pokret nije uspio integrirati hrvatski nacionalni teritorij što mu je bio primarni cilj. Iako je većinu razdoblja trajanja pokreta službena politika bečkoga Dvora podržavala aktore i njihovu preporodnu djelatnost, postojalo je i vrijeme kada je Dvor okrenuo leđa pokretu zabranivši upotrebu imena i simbola ilirizma pod velikim pritiskom Mađarā. To razdoblje obuhvaća vrijeme od siječnja 1843. do siječnja 1845. godine, kada je ponovno dozvoljena upotreba ilirskog imena u književnosti, a zatim i u politici.

Potaknuti zabranom članovi su pokreta odlučili pokrenuti tjednik te su ga, zbog tematskog usmjerenja, simbolično nazvali *Branislav*. *Branislav* je u potaji uređivan u Zagrebu te je zbog cenzure tiskan u Beogradu, a najzad kradomice raspačavan u Hrvatskoj. Tjednik je redovito izlazio od studenoga 1844. do veljače 1845. godine uz naznaku da je posljednji broj tiskan do kolovoza te iste godine. Ukupno je objavljeno 14 brojeva na 55 stranica. Glavni urednik *Branislava* bio je Bogoslav Šulek, dok je Pavao Čavlović bio zadužen za priređivanje i tiskanje lista u Beogradu. Ukidanjem cenzure u veljači 1845. godine nestao je glavni razlog za nastavkom izdavanja *Branislava*. Uz to, postoje indicije da je austrijski konzulat u Beogradu poduzeo određene mjere da spriječi njegovo daljnje izlaženje.

U ovome ću izlaganju povijesno-kritičkom metodom obraditi faksimilni izvor *Branislava*, proučiti antimađarski usmjerene tekstove i postaviti teze o njihovoj književnoj vrijednosti, recepciji u krugovima hrvatskog društva te utjecaju na širenje propagandnih ideja.

Ključne riječi: ilirski *Branislav*, cenzura, Bogoslav Šulek.

HRISTIЈAN CVETKOVSKI

student 4. godine diplomskoga studija povijesti

Filozofski fakultet, Univerzitet Sv. Kiril i Metodij, Skoplje

Evropski kredit transfer sistem (ECTS) i Institut za povijest

Evropski kredit transfer sistem (ECTS) i Erasmus program razmjene studenata bili su dio projekta za bolji obrazovni sustav koji je stvoren i plasiran 1989. godine. Podijeljen je u pet razvojnih faza, od kojih je prva bila za nekoliko »prototip« institucija, u kojima je provedena tijekom šestogodišnjeg probnog razdoblja. Danas, ECTS je sproveden u 47 zemalja diljem Europe. Republika Makedonija je postala članica Bolonjskog procesa 2003. godine, ušavši u promjene zakona koji regulira programe i predmete te ga uskladivši s principima i zahtjevima Bolonjskog sustava.

Danas, 2014. godine, Bolonjski sustav je permanentno utisnut u visoko obrazovanje diljem Europe. Isto je i na Institutu povijesti u Skoplju. Međutim, ECTS se pokazao prilično neadekvatan za učenje povijesne znanosti. Ovaj sustav nam je nametnuo skraćeni program zadržavši obimnu povijesnu literaturu. S predviđenih 25-30 sati nastave po semestru značajno su smanjeni povijesni sadržaji i materijali, pa tako kad radite nešto složeno i osjetljivo, ne dopuštajući vam se sveobuhvatna detaljna obrada propisanog materijala. Određeni sati i individualno znanje sačinjavaju ocjenu. ECTS ocjena dobivena je pomoću nekoliko kriterija. Prvi i osnovni kriterij je ocjenjivanje bodovima koji su rezultat testa, što vodi problemu testa. Tu stvari postaju osjetljive. Svedeni smo na to da se znanje određuje testovima koje opet, s druge strane, sa već uspostavljenim sustavom, temelji zaokruživanjem i nadopunom 35 postavljenih pitanja, pa se tako znanje povjesničara svodi na učenje za bodove, a ne za znanje.

Ne možemo sve probleme riješiti! Međutim, pod vodstvom koordinatora ECTS i Instituta za povijest, nešto smo poboljšali. Riječ je o modifikaciji starog sustava, koji omogućuje studentima sticanje više znanja, ne na temelju stečenih bodova, nego na temelju šireg korištenja literature i uvođenjem usmenog ispitivanja.

Ključne riječi: ECTS, Institut za povijest, obrazovanje

Kritičko mišljenje u ždrelu novog varvarstva

Moderna epoha se uobičajeno definiše kao doba neprestanih i burnih promena, koje neretko eskaliraju u ovakve ili onakve krize: političke, ekonomske, društvene, kulturne, obrazovne, itd. Istovremeno, u toku te iste epohe mnogobrojne dijagnoze krize dovodene su u pitanje protivdiskursom o stabilizaciji i kontinuitetu. Tako se kriza na mnogo načina dovodila i dovodi u vezu sa kritikom. Kriza rađa kritiku, koja onda samu krizu čini još dubljom i kompleksnijom. U filozofskom smislu, moderna epoha je započela kopernikanskim obrtom, tj. krizom, koja je izazvana Kantovom namerom da filozofiju izvede na jedan novi put, put kritike. Moderni lik, koji Kant u slučaju filozofije gotovo sinonimno smatra jedino primerenim, nalaže ovoj da uvek najpre referiše na refleksivno preispitivanje zakona i pravila koja artikuliraju našu spoznaju. Međutim, kako nas na to upućuje i samo Kantovo razumevanje prosvetiteljstva kao izlaska iz stanja samoskrivljene nezrelosti, pojam kritike dobija svoj puni značaj za čovečanstvo tek kroz prosvetiteljsku kritiku predrasuda i autoriteta svih vrsta, koja ima za cilj emancipaciju i autonomiju građanina od religijskih i političkih vlasti. Tako je već na temelju rešenosti nemačkih idealista da se bave realnim svetom bilo jasno da se značaj pojma kritike pomera na sferu društva, a sa Marksom i na sferu ekonomije.

Međutim, sveopšta merkantilizacija znanja i obrazovanja, kojoj svedočimo u poslednjih nekoliko decenija 20. i početkom 21. veka, dovela je do gotovo potpune dominacije performativnih i funkcionalnih saznanjnih sadržaja. Tako se, suprotno Sokratovom uvidu, u vremenu u kome živimo stvorio lažni utisak da se se znanje može nuditi, odnosno, da se može od nekoga uzeti ili čak kupiti. U vremenu opšte pomame za kompetencijama, niko se više ne seća prosvetiteljskog nasleđa da znanje ima biti osnovom opšte ljudske emancipacije. Moderni, emancipatorski naboj znanja koji ga stalno tera da iznova rađa

kritiku, gotovo da je potpuno presahnuo. Tako danas svedočimo ne više kritici krize, već krizi kritike i kritičkog mišljenja. Čini se da u svim sferama života, a naročito u oblasti medija i obrazovanja, sve manje ima mesta za kritičko mišljenje. Ovde želimo da detaljnije analiziramo različite perfidne strategije i mehanizme kojima se kritičko mišljenje guši, i da na koncu ukažemo na moguće puteve u nekakvo novo buđenje građanskog kritičkog potencijala.

Ključne reči: kritika, mišljenje, kriza, moderna, znanje, emancipacija, novo varvarstvo.

STRAHINJA DORĐEVIĆ

student 1. godine diplomskoga studija filozofije
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Preispitivanja redukcionističkih tendencija u savremenoj filozofiji

Nakon Kanta činilo se da će filozofija ući u novi, kritički period, u kome više neće biti mesta za zastarela tumačenja koja bi na svet gledala potkrepljena slepim prihvatanjem nekih dogmatskih učenja. Međutim, 19. vek sa sobom je doneo izrazite pokušaje svođenja sveta na samo jedan deo njegovih činjenica. Glavni cilj mogega izlaganja je konstruktivno preispitati redukcionistička gledišta kao što su, primjerice, fizikalizam, biologizam i psihologizam te ukazati na njihove slabosti. Pomenute pozicije, ako bi se držali misli filozofa poput Nikolaja Hartmana (Nicolai Hartmann, 1882–1950), u obzir uzimaju samo jedan od slojeva bivstva i tretiraju ga kao celinu, vršeći ne-kritičko odbacivanje svih ostalih.

Sem ovakvog redukcionizma koji se javlja »od dole«, postoji i onaj koji sve postojeće »zatvara« »od gore«, a reč je o takozvanom teleološkom zatvaranju. Ono, naime, pretenduje na to da ontološki obezvređi niže slojeve, što se čini podjednako spornim i stoga se i ovde pojavljuje nužnost ukazivanja na greške koje se javljaju pri ovoj vrsti filozofskog sagledavanja. Neka od redukcionističkih stanovišta u direktnoj su vezi sa teorijama poput marksizma, psihoanalize i logičkog pozitivizma, koji po Karlu Popperu (Karl Popper, 1902–1994) predstavljaju filozofske sisteme koji se »zatvaraju u sebe«, odnosno koji u svakom primeru nužno nalaze opravdanje za svoje teze te stoga nisu falsifikabilni i ne mogu se uzeti kao nešto što je validno.

U ovom izlaganju ću preispitati i odnos savremene filozofije prema redukcionističkim težnjama te postaviti pitanje o tome koliko smo danas spremni da se uz pomoć kritičkog mišljenja izborimo sa teorijskim postavkama gorepomenute vrste. Da li je za ispravno viđenje sveta potrebno sagledavanje »šire slike« ili ćemo se i dalje kretati u pravcu svođenja celine na samo jedan njen deo?

Ključne riječi: redukcionizam, fizikalizam, biologizam, psihologizam, teleološko zatvaranje

JOSIP GUĆ

student 3. godina preddiplomskog studija filozofije i povijesti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Voltaireov kritički duh

François-Marie Arouet Voltaire (1694–1778), francuski filozof, pisac i povjesničar, vjerojatno nije najistaknutiji, ali vjerojatno je jedan od najkarakterističnijih predstavnika prosvjetiteljstva jer je utjelovio njegove pozitivne i negativne aspekte. Tako se uz nazive »prosvjetiteljsko stoljeće« ili »stoljeće razuma«, 18. stoljeće ponekad naziva i »Voltaireovo stoljeće«. Zahvaljujući kritičkom stavu, a ponekad i oštrim napadima na tada vladajuće autoritete, vodio je poprilično buran život. Međutim, upravo radi takvog stava, prosvjetiteljstvo je u Francuskoj doživjelo trijumf koji se ogledao i u Francuskoj buržoaskoj revoluciji, koju je prosvjetiteljstvo pripremilo na intelektualnom polju.

Meta čestih Voltaireovih napada bili su fanatizam, dogmatizam i netolerancija, a ti napadi u punini su odgovarali prosvjetiteljskim idealima: bezgraničnoj vjeri u razum i prirodnu znanost, borbi protiv starih autoriteta, jednakosti i slobodi. Poznat je i Voltaireov negativan stav prema Crkvi, međutim on je napadao i ateizam, ali pretežito s utilitarističke pozicije. Voltaire je oštro kritizirao i školsku metafiziku, čiji su bitni predstavnici bili njemački filozofi Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) i Christian Wolff (1679–1754). Po spomenutoj kritici metafizike, kao i po zagovaranju tolerancije, Voltaire je sličan jednom od vodećih predstavnika engleskog empirizma Johnu Lockeu (1632–1704).

Voltaire je u mnogočemu aktualan i dan danas. Istina, on nije vrlo originalan mislilac, štoviše često je i filozofski nedorečen, međutim njegova se važnost ne ogleda u tome, već u određenom skepticizmu i agnosticizmu, osobinama koje su danas često na cijeni. Uz to, vrlo je znakovito i njegovo viđenje filozofa, kao kritički nastrojenog građanina koji javno djeluje te koji procjenjuje važnost određene filozofije ovisno o tome koliko ona može pozitivno utjecati na društvo.

U ovom ću izlaganju ukratko prikazati djelovanje ovog značajnog predstavnika prosvjetiteljstva, njegov kritički duh kojim se suprotstavljao vladajućim autoritetima i filozofskim učenjima te neka njegova djela koja su relevantna za ovu temu. Konačno, istaknut ću važnost nekih Voltaireovih stavova koji su i danas aktualni.

Ključne riječi: Voltaire, kritički duh, prosvjetiteljstvo

MARIJA JAKOVLJEVIĆ

studentica master studija sociologije

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Sociologija nije kritički predmet – kritičko čitanje dokumenata koji definišu srednjoškolsku nastavu sociologije u Srbiji

Koliko savremena nastava sociologije razvija sociološku imaginaciju? Najpre ću razmotriti šta bi označitelj »kritičko mišljenje« trebao da znači u sociološkom ključu. U tom svetlu u nastavku ću skicirati problematičnosti smernica za srednjoškolsku nastavu sociologije u Srbiji, a potom ću dati okvir za željeni konstruktivni model nastave. Time želim da preciziram koje su temeljne stvari od kojih mora da krene svaka kritička naliza, a potom i da ukažem kako treba realizovati nastavu sociologije da bi se zaista razvijala kritička svest učenika. Naravno, potpuno sam svesna da domet ovog rada ostaje u kategoriji »šta bi moglo biti kad bi bilo« jer uspostavljanje nove obrazovne paradigme koja doista ima za cilj stvaranje kritičkih učenika kao osnovni preduslov ima drugačije društvene odnose.

Ideja je, dakle, da se analizom dokumenata kojima ZUOV (Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja) formuliše nastavu sociologije u gimnazijama iza bombastičnog narativa prepoznaju manjkavosti koncepta u programu nastave sociologije (ciljevi, zadaci, sadržaj i način realizacije), tako što će se mapirati nedoslednosti i problematičnosti, a potom pozicionirati takvo stanje u prosveti suprotstavljanjem diskursa razvoja čoveka vladajućem diskursu akademskog postignuća shodno pedagoškim doprinosima Thomasa Armstronga. Time ću u izlaganju dotaći bar dva nivoa analize: nivo obrazovnog polja (obrazovnih paradigmi i dokumenata o nastavi), koje je u određenom trenutku sistemski predodređeno na određene obrazovne modele; i nivo individue na kojemu se može pokušati razumeti kako neka paradigma (ne) doprinosi razvijanju kritičkih potencijala.

Ključne riječi: nastava sociologije, srednja škola, diskurs razvoja čoveka

MARIJA JERAMAZ

studentica 2. godine diplomskog studija hrvatskog jezika i književnosti te engleskog jezika i književnosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Čitate li ikad knjige koje spaljujete?

Roman *Fahrenheit 451* pisca Raya Bradburya (1920–2012) iz 1953. godine nastao je kao odgovor na društvo koje slobodno vrijeme sve više provodi ispred televizije umjesto čitajući. U romanu je prikazano društvo 24. stoljeća u kojem se knjige spaljuju jer ih je zabranjeno čitati. Jedan od uzroka spaljivanja bio je manjak zainteresiranosti za književnost, filozofiju i ostale humanističke znanosti. Pedesetih je godina prošloga stoljeća glavnu zamjenu čitanju predstavljala televizija, a danas je na njezino mjesto stupio Internet. Cilj izlaganja je vidjeti u kojoj mjeri je današnje društvo slično društvu iz spomenutog romana.

Sljedeći tetradu Marshalla McLuhana (1911–1980), kanadskog filozofa komunikacije, prema kojemu medij neke pojave u društvu poboljšava, druge čini suvišnim, treće oživljava, a u četvrte se pretvara nakon što ga se dovede do ekstrema, možemo doći do zaključka da televizija i Internet čine tisak i čitanje knjiga suvišnim. Uz to, sam Ray Bradbury rekao je da je *Fahrenheit 451* priča o tome kako televizija uništava čitalačku kulturu i kako postoji više od jednog načina za spaliti knjigu, misleći na pojave u rasponu od cenzure do manjka interesa za knjigu. Zbog alternative čitanju knjige danas gube na cijeni, u potrazi smo za sadržajem koji ćemo što brže progutati, a društvo većinu humanističkih znanosti smatra manje vrijednim od drugih znanosti.

U izlaganju ću se baviti pitanjem koliko smo blizu društvu *Fahrenheit 451* gdje je televizijski medij zakon i glavni dio života, a paljenje knjige nije uništavanje knjižnog papira, nego brisanje i nečitanje njegovog sadržaja. Pitanje iz romana, »Čitate li ikad knjige koje spaljujete?«, može se postaviti i nama jer sve više pokazujemo simptome društva koje je opčinjeno medijima i slijepo im vjeruje, a sve manje obraća pozornost na knjigu i uništava njen sadržaj ne čitajući je.

Ključne riječi: *Fahrenheit 451*, Ray Bradbury, Marshall McLuhan, čitalačka kultura

DENIS JURKOVIĆ

student 1. godine diplomskoga studija filozofije i pedagogije
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Estetsko obrazovanje kao element cjelovitog obrazovanja

Odgoj i obrazovanje za estetsko mišljenje, s obzirom na kvantitativnu zastupljenost u broju nastavnih sati, spada u najmanje zastupljena područja odgoja i obrazovanja i na osnovnoškolskoj i na srednjoškolskoj razini. Ta činjenica čini se apsurdnom ukoliko se zna da je, bez obzira što se povijesno promatrano od Platona do Hegela pogled na »umjetnost« i »lijepo« mijenjao, uvijek postojala barem jedna konstanta: za kritičko promatranje umjetničkog djela potrebno je bilo biti obrazovan.

Iz perspektive antičke filozofije, skladnu zajednicu duše i tijela ne može se postići bez cjelokupnog obrazovanja te je cjelokupno obrazovanje uvijek za ostvarenje istine dok se mogućnost spoznaje istine promatra kao jedna od najviših ljudskih moći. Iz rečenoga slijedi da čovjek koji nije osposobljen za primiti neko znanje, pa tako i za ono znanje koje se stječe putem osjetila, ne može istinski uživati u onome što njegova osjetila mogu primiti te, samim time, ne može ispuniti svoju svrhu kao čovjeka. Stoga takav pojedinac zapostavljanjem mogućnosti jednoga svog aspekta ne ispunjava svoju bit u potpunosti.

S obzirom da je postmoderno doba sa sobom donijelo fragmentiranost svih sustava znanja, pa tako i filozofskog, u ovom izlaganju ću istaknuti važnost uključivanja u obrazovanje svih aspekata koje jedan sustav poput filozofskog sa sobom donosi. Nadalje ću pokazati, uglavnom na primjerima iz antike, da se mišljenje bez odgojno-obrazovne baze koja uključuje sve aspekte čovjekovog života ni pod kojim uvjetima ne može nazivati kritičkim. Također, pokazat ću i da isključivanje bilo kojeg od navedenih aspekata, bez obzira na obuhvatnost ostalih, zbog necjelovitog pristupa, u svakom slučaju sa sobom donosi deficit znanju.

Ključne riječi: estetski odgoj, odgoj i obrazovanje, kritičko mišljenje

Kritika kompetencijskog pristupa obrazovanju – tko je u krivu, a tko u pravu?

Svatko tko se posljednjih godina odlučio baviti problematikom obrazovanja zasigurno se susreo s pojmom »kompetencija«. Kompetencije su omiljeni pojam stručnjaka iz područja odgoja i obrazovanja, praktičara, a možda najviše političara. Na njih se referiraju strateški razvojni dokument te su u velikoj mjeri tretirane kao recept za uspjeh koji samo treba uspješno primijeniti u odgojno-obrazovnoj praksi. No, postavlja se pitanje mogu li kompetencije, s obzirom na svoju prirodu, uopće ostvariti ono što obećavaju?

U ovom izlaganju kompetencijama ću, kao pedagoškom fenomenu, kritički pristupiti te ih sagledati iz više perspektiva, uvijek s obzirom na kontekst kojemu se spominju. Razmotrit ću stajališta onih koji se zalažu za kompetencijski pristup obrazovanju, kao i kritičara takvog pristupa. Na taj ću način pokušati dokučiti stvarni značaj kompetencijskog modela za odgojno-obrazovnu praksu, a time i za razvoj čovjeka i društva općenito.

Kompetencije su redovito opisane kao način ostvarivanja »društva znanja«, stoga ću opisati ekonomske i sociološke procese koji dovode do stvaranja takvog društva te razloge zbog kojih se obično vjeruje da je put prema »društvu znanja« ujedno put prema napretku. Problemizirat ću pojam znanja u »društvima znanja«, nakon čega ću postaviti pitanje o tome što tretiranje znanja kao robe donosi čovjeku u pogledu ostvarivanja osobne slobode i (samo)spoznaje. Koncept cjeloživotnog učenja koji se smatra ključnim za ostvarivanje društva znanja stavit ću u odnos s tradicionalnom idejom obrazovanja. Nadalje ću iznijeti i argumentirati stajalište da nekritičko usmjeravanje na kompetencije dovodi do udaljavanja od ideje istinskog obrazovanja i umjesto toga formalno obrazovanje približava izobrazbi. Na kraju ću, na osnovi tumačenja postmodernog stanja, naznačiti mogući put kojim bi trebali krenuti ukoliko želimo razvijati sustav obrazovanja istinski okrenut čovjeku.

Ključne riječi: kompetencije, društvo znanja, obrazovanje

Filozofija kao kritičko mišljenje

Prema svomemu izvornom značenju *filozofija* nije vjera, ni znanje niti mudrost, nego *ljubav* ili *težnja spram mudrosti*. Filozofija je, uz umjetnost, religiju i znanost, jedan od temeljnih aspekata čovjekove duhovnosti, spoznaje i doživljaja samoga sebe, vlastita svijeta, ali i svekolike zbiljnosti, bitka, iskona i smisla postojanja. U počecima kulture i civilizacije javlja se mit kao poetski i predlogički izražaj duhovnosti, te ishodište religije i filozofije. Filozofija, kao težnja spram mudrosti, emancipacijom *logosa* od *mythosa*, razvija kritički, autonoman i racionalan pristup zbilji. Temeljni instrument tako shvaćene filozofije je *kritičko mišljenje*. U ovome se prilogu argumentira teza o filozofiji kao kritičkom mišljenju, etimologijskom, komparativnom i povijesnom analizom temeljnih pojmova *filozofije*, *kritike*, *mišljenja*, kao i poredbom spram srodnih, ali i suprotstavljenih pojmova vjere, *mudrosti*, *znanja*, odnosno *zdravorazumskog*, *apologetskog*, dakle, *nekritičkog mišljenja* ili *mnijenja*. Lišiti filozofiju kritičkog mišljenja znači ukinuti je kao nepotreban balast zbiljnosti, što se višekratno pokušavalo, od srednjovjekovnog podređivanja filozofije religiji, kao *ancillae theologiae*, preko komunističkog ograničavanja filozofije na marksističku ideologiju, kao *ancillae politicae*, do prosvjetiteljsko-pozitivističkog ukidanja filozofije preko njena reduciranja na *ancillu scijentizma*. Danas u doba globalizacije, u svijetu, i u nas u Hrvatskoj, filozofija se i dalje dovodi u pitanje, kako na tragu navedenih suprotstavljanja, tako i uz nove elemente kulta efikasnosti i takozvane izvrsnosti. Zato je kritičko mišljenje filozofije i danas aktualno, nužno, možda i potrebnije no ikada.

Ključne riječi: filozofija, kritika, mišljenje, religija, znanost

Filozofsko promišljanje problema rata kao specifičnog elementa u simboličkoj izgradnji *kolektivnog*

U izlaganju ću problematizirati upotrebu rata, a napose upotrebu ratnog zločina kao posebnog oblika *izopačenja* rata, kao elementa u procesu simboličke izgradnje *kolektivnog*.

Iako je filozofija rata, smještena na razmeđu političke filozofije, povijesnih znanosti i etike rata, prilično mlada disciplina, problem rata nalazimo već u grčkoj filozofiji (Platon, Aristotel), potom u srednjovjekovnoj filozofiji (Aurelije Augustin, Toma Akvinski) i u novovjekovnoj filozofiji (Hugo Grotius, Thomas Hobbes, Niccolo Machiavelli, Jean-Jacques Rousseau).

Shvaćanja fenomena rata mogu biti: eshatološko, političko ili kataklizmičko. Prema eshatološkom shvaćanju, rat se (tretiran kao puko sredstvo i promatran u povijesnom horizontu) razumijeva iz pretpostavljenog apsolutiziranog cilja koji ga opravdava. Potom, prema političkom shvaćanju, rat je instrument države. Nasuprot prethodnim dvama shvaćanjima, kataklizmičko shvaćanje ne pokušava rat smjestiti u širi vremenski ili političko-pravni kontekst, već se bavi njegovim sadržajem. Pritom, kataklizmičko shvaćanje naglašava razorni karakter rata i zanemaruje moguće *posredne pozitivne rezultate*.

Polazeći od navedenih triju shvaćanja (koja impliciraju i specifično određenje rata kao naravi, čina ili stanja), analizirat ću suvremenu percepciju rata na našim područjima i njegovu ulogu u stvaranju kolektivnog. Odnosno, riječima Maxa Schelera (1874–1928) (*Der Genius Des Krieges und Der Deutsche Krieg*), ispitat ću ulogu rata *kao homogenizacijskog elementa u razvoju kolektivnih vrijednosti čudoredne svijesti*. Posebno pitanje koje ću razmotriti iz ove perspektive jest pitanje anulacije principa pravednosti kroz opravdanja teorija o pravednom ratu.

Ključne riječi: filozofija rata, kolektivno, pravednost

LUKA MATIĆ

student 2. godine diplomskog studija filozofije i pedagogije
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Društveno-politički angažman filozofa na tragu Gramscijeva stava »Vivo, sono partigiano« i praxisovske »nepoštedne kritike svega postojećeg«

U svojem poznatom tekstu naslovljenom »Indifferenti« (»Indiferentni«) iz veljače 1917. godine, talijanski marksistički filozof i politički radnik Antonio Gramsci (1891–1937) naveo je kao temeljno određenje života zauzimanje strane u borbi za grad budućnosti (*[la] città futura*). U skladu s tom odredbom, Gramsci je razlikovao aktivni oblik života, koji je odgovoran prema zadacima koje pred svakog pojedinca historija svakodnevno postavlja, od pasivnog, koji, prema Gramsciju, karakterizira »odsustvo svake odgovornosti« (*assenza da ogni responsabilità*). Napose, Gramsci je kritizirao nedostatak refleksije o ispunjavanju vlastite dužnosti u vidu nepostavljanja pitanja »da sam i ja uradio ono što mi je bila dužnost ... bi li se dogodilo ono što se dogodilo?« (*se avessi anch'io fatto il mio dovere ... sarebbe successo ci che successo?*)

Za stav sličan Gramscijevu zalagala se i skupina zagrebačkih filozofa koja je 1964. godine pokrenula časopis *Praxis*. Naime, oni su u redakcijskom uvodniku prvog broja časopisa, a koji su uvodnik naslovili »Čemu Praxis?«, zapisali sljedeće: »Filozof ne može ravnodušno promatrati sva ta zbivanja, ne zato što u teškoj situaciji treba da pomogne svatko, pa među ostalima i filozof, nego zato što su u korijenu svih tih teškoća problemi čije je rješenje nemoguće bez sudjelovanja filozofije ... Želimo filozofski časopis u onom smislu u kojem je filozofija misao revolucije: nepoštedna kritika svega postojećega, humanistička vizija doista ljudskog svijeta i nadahnjujuća snaga revolucionarnog djelovanja.«

Osim sličnih stavova, Antonio Gramsci i filozofi okupljeni oko časopisa *Praxis* podijelili su i slične sudbine. Naime, Gramsciju je rad bio otežan utamničenjem u fašističkom zatvoru u razdoblju od 1926. do 1937. godine, dok je *Praxis* zabranjen u jedanaestoj godini izlaženja, dakle 1974. godine. Međutim, Gramscijevo djelo posthumno je ipak primjereno valorizirano, te je u drugoj

polovici prošloga stoljeća utjecalo na niz humanističkih i društvenih znanosti. Uz to, interes istraživača različitih profila za Gramscija nije jenjao do danas, što pokazuju brojna izdanja bilo Gramscijevih spisa, bilo istraživanjā različitih aspekata njegova djela ili istraživanjā u kojima su primjenjeni teorijski aparati koje je on uspostavio. Nasuprot tome, nasljeđe *Praxisa* u hrvatskoj je filozofiji marginalizirano uslijed promjene društveno-političkog sistema krajem prošlog stoljeća. Toj marginalizaciji doprinijele su negativne prosudbe koje su autori raznih profila iznosili o *praxisovcima*, zatim ignoriranje *Praxisa* u istraživanjima nacionalne filozofske baštine, kao i fizičko uništavanje literature koja je zbog svoje marksističke orijentacije proglašena nepodobnom. Zabranom *Praxisa* i marginalizacijom njegova nasljeđa, filozofiji je u nas uskraćen instrument društveno-političke angažiranosti te je društveno-politički angažman filozofā sveden na individualne napore i izgubio je karakter sistematičnosti. Posljedično, filozofija kao struka izgubila je utjecaj na društveno-politička zbivanja.

Slijedom navedenoga, u izlaganju ću problematizirati društveno-političku ulogu filozofā. Da bih to napravio, prvo ću izložiti i usporediti neke od Gramscijevih stavova sa stavovima filozofā čije je djelovanje bilo vezano uz časopis *Praxis*, napose sa stavovima koje su u prvom broju *Praxisa* (1964) izložili Danko Grlić (1923–1984) i Milan Kangrga (1923–2008). Potom ću iznijeti argumente u prilog važnosti povijesnofilozofskog istraživanja nasljeđa *Praxisa*, a zaključit ću ukazivanjem na različitosti modelā društveno-političkog angažmana koje su zagovarali Gramsci i filozofi okupljeni oko *Praxisa*.

Ključne riječi: Antonio Gramsci, *Praxis*, društveno-politički angažman

Mogućnosti razvijanja kritičkog mišljenja u nastavi

Nedostatak kritičkog mišljenja problem je koji se učestalo spominje u medijima i povezuje s nedostatkom demokratičnosti u društvu. Kritičko se mišljenje smatra najvažnijim umijećem u suvremenom društvu. Povezujući pojam demokratičnosti uz kritičko mišljenje, nameće se pitanje načina na koji se kritičko mišljenje može razvijati, a kao glavni promotori navode se nastavnici koji bi u svom radu trebali poticati kritičko mišljenje.

Razvijanje kritičkog mišljenja dugotrajan je proces koji ovisi o mnogim faktorima. Cilj razvijanja kritičkog mišljenja osposobiti je učenika za snalaženje i primjereno odgovaranje na nepregledan broj informacija koje ga okružuju te na život u svijetu koji se iz dana u dan mijenja.

Nakon što u izlaganju pojasnim koncept kritičkog mišljenja i njegovu potrebu u školskom sustavu, navest ću preduvjete za implementaciju kritičkog mišljenja u nastavi kao i moguće metode koje na kreativan i učenicima primjeren način potiču razvijanje kritičkog mišljenja. Pod pojmom nastava, podrazumijevam razrednu nastavu, predmetnu nastavu u osnovnom i srednjem školstvu te visokoškolsku nastavu. Kao primjer za osnovnoškolsku nastavu navest ću interpretaciju narativnog teksta koja uključuje evokaciju, razumijevanje značenja i refleksiju. Sljedeći primjer vezan je uz medijsku manipulaciju i može se odnositi na sve navedene nastave, dok ću debatu i govorništvo predstaviti kao primjere za nastavu sociologije i povijesti u srednjoj školi. U zaključku ću postaviti pitanje otvorenosti školskog sustava za razvijanje kritičkog mišljenja koje traži vrijeme i posvećenost kao što ću postaviti i pitanje društvene potpore za razvijanje takvog mišljenja.

Ključne riječi: kritičko mišljenje, metode, nastava

ANĐELKO MIHANOVIĆ

student 3. godine preddiplomskog studija engleskog jezika i književnosti i
povijesti umjetnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

O specifičnostima likovne kritike – egzegeza jedne discipline

U svojem izlaganju prikazat ću osobine i specifičnosti likovne kritike, povijesno-umjetničke discipline koja ima glavnu ulogu u evaluaciji umjetničkih djela. Budući da se od svojih početaka likovna kritika radikalno promijenila, mijenjajući istovremeno kriterije ocjenjivanja, a potom i javno mnijenje o vrijednosti umjetničkih djela, ostavila je suvremenim kulturnim kretanjima nestandardizirani sustav ocjenjivanja kvalitete. Uslijed toga se danas mnoga djela nezasluženo nazivaju ili pak ne nazivaju dobrima ili lošima. Cilj mogega izlaganja jest na primjerima konkretnih tekstova revidirati razvoj, osobine i problematiku ove discipline kako bih eklatantno odvojio formalne i objektivne karakteristike kritičkog diskursa od onih subjektivnih, prozelitističkih i nelegitimnih osobina konformističkog »kritičarskog terorizma«. U svojem izlaganju pokazat ću da je likovni kritički diskurs, to jest njegova progresivnost ili regresivnost, društveno uvjetovan te da ovisi o perspektivama i općim društvenim kriterijima vremena i prostora u kojima se pojavljuje. Pokazat ću, na primjerima iz hrvatske i svjetske umjetnosti, da je mnogo puta likovna kritika osudila na propast likovna djela koja su potom proglašavana izvanrednima. Osim toga, ukazat ću na sukob između afirmativne, adorantske, poetične kritike s jedne strane i cinične, gotovo aristokratske perspektive dominantnog kritičara s druge strane. Pravo kritičko mišljenje nalazi se u sredini, počiva na formalnoj i kontekstualnoj analizi djela koje harmonično odgovaraju na pitanje uzroka, poticaja, vještine, tehnike i značenja likovnog djela. Pokazat ću kako kritičko mišljenje preispituje distinktivna obilježja djela vodeći se operativnim parametrima egzaktnih znanosti i tako hermeneutički pozicionira likovno djelo na skali vrijednosti.

Ključne riječi: likovna kritika, umjetnost

**Kritičko promišljanje klasične muzike u Adornovoj
*Filozofiji nove muzike***

U knjizi *Filozofija nove muzike*, Theodor W. Adorno (1903–1969) nam nudi sopstvenu interpretaciju situacije u kojoj se nalazi klasična muzika u prvoj polovini 20. veka. Adornov metod »negacije dignute na kub«, kako je to s pravom nazvao Ivan Focht (1927–1992), manifestuje se kao kritička oštrica okrenuta prema gotovo svakoj od brojnih tendencija moderne muzike.

U centru Adornovog razmatranja pre svega jesu formalne muzičke konvencije, koje obrazuju i usavršavaju značajniji kompozitori pojedinih muzičkih epoha. Prema Adornu, muzičke konvencije nisu proste formalne inovativnosti indiferentne u odnosu na sadržaj muzičkog dela, već upravo sam akumulirani sadržaj koji epoha, u kojoj kompozitor stvara, utiskuje u muzičko delo. Međutim, napredak klasične muzike od baroka do početka 20. veka osigurao je ovim konvencijama status prividnog objektivnog važenja. Zahvaljujući ovom statusu, muzičke konvencije prošlosti zadržavaju svoj autoritet, iako u modernoj epohi zvuče »lažno«, kako je Adorno istakao, jer ne ukazuju na realno stanje kulture u kojoj se upotrebljavaju. Konstatujući da su muzičke forme prethodnih epoha istrošene, Adorno razmatra Šenbergovu (Arnold Schoenberg, 1874–1951) dodekafoniju i njenu težnju ka kreiranju objektivnih principa, koji će spasiti muziku od krize.

Kompleksnost Šenbergovog poduhvata sastojala se u dijalektičnoj prirodi dodekafonije. U svom izlaganju pokušaću da ukažem na specifičnu interakciju slobode i nužnosti u dodekafonijskoj kompoziciji, kao i na istovremenu limitiranost i beskrajnost njenih izražajnih mogućnosti. Takođe ću razmotriti i dijalektičnost u recepciji muzičkog dela dodekafonije i njenom uticaju na potonju klasičnu muziku.

Ključne riječi: Theodor W. Adorno, dodekafonija, muzička forma

**Da li je primena pravila logike nužna za kritičko mišljenje?
Problem definisanja kritičkog mišljenja i njegove
domenospecifičnosti odnosno generalizibilnosti.**

Na početku rada naglasiću da je svaki način bavljenja kritičkim mišljenjem nužno cirkularan jer kroz svoj pristup temi kritičkog mišljenja ujedno iskazujemo i svoj stav o tome šta kritičko mišljenje jeste. U nastavku ću analizirati različita shvatanja kritičkog mišljenja, njihove implikacije i probleme sa kojima se mogu susresti. Pokušaću da dođem do odgovora na pitanje da li je uopšte moguće kritičko mišljenje koje se ne bi zasnivalo na principima logike i formalne argumentacije.

Da bih to učinila, baviću se definicijama kritičkog mišljenja koje su dali autori iz različitih oblasti humanističkih nauka. Nakon što pokažem da su nužni delovi određenja kritičkog mišljenja zasnivanje uverenja na dobrim i valjanim razlozima i uspostavljanje kriterijuma na osnovu kojih ćemo neki razlog smatrati dobrim odnosno valjanim, preći ću na problem *domenospecifičnosti*, odnosno *generalizibilnosti* kritičkog mišljenja. Izložiću stanovište Mek Peka (John E. McPeck, 1913–1999), najradikalnijeg zastupnika domenospecifičnosti kritičkog mišljenja. Nedostatke Mek Pekovog shvatanja pokazaću na primerima interdisciplinarnih naučnih radova i procene istinitosti tvrdnji iz oblasti o kojima posedujemo malo ili nimalo znanja. Naposljetku diskutovaću da li, ukoliko postoji opšta sposobnost kritičkog mišljenja, ona može biti zasnovana na nečemu što nisu pravila logike. Da bih ovo učinila problematizovaću empirijske podatke o prenosivosti veštine kritičkog mišljenja iz jedne oblasti u drugu te odnos između formalne logike i naučnog metoda.

Ključne riječi: kritičko mišljenje, logika, domenospecifičnost

VALENTINA PERIŠIĆ

studentica 3. godine preddiplomskog studija filozofije i povijesti umjetnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Gajo Petrović i uloga kritičke refleksije u razotuđenju čovjeka

Karl Marx definirao je čovjeka kao slobodno stvaralačko biće prakse koje je u suvremenom svijetu otuđeno od svoje ljudske biti. Prema marksističkom shvaćanju, problem otuđenja se javlja u svim sferama ljudskog života čineći čovjeka u potpunosti otuđenim od samoga sebe. Međutim, radikalnan oblik koji čovjekovo samootuđenje u suvremenom društvu poprima stvara realne uvjete za borbu protiv samootuđenja.

Gajo Petrović (1927–1993), zagrebački filozof prakse, bavio se Marxovim problemom otuđenja interpretirajući otuđenje kao fenomen koji zahvaća cijelog čovjeka. Sukladno tome, smatrao je da put prema razotuđenju nije moguće voditi preko izmjene samo nekih uvjeta čovjekova postojanja. Prema Petroviću, jedini izlaz iz otuđenja je revolucionarna društvena praksa, kojom bi ljudi mijenjajući društvene odnose mijenjali svoju vlastitu prirodu, pri čemu kritička refleksija ima ključnu ulogu. U razotuđenom, humaniziranom društvu čovjek bi stvarno bio čovjek koji ispunjava sve svoje mogućnosti stvarajući pritom »nove i više«.

Revolucionarna promjena svijeta koja za cilj ima razotuđenje ne podrazumijeva prevladavanje ni ukidanje filozofije, već je ona nužan uvjet da bi se revolucija ostvarila. Filozofija o kojoj Petrović govori zasebna je forma duhovne djelatnosti kojom čovjek otkriva svoju bit, svoj položaj u svijetu, svoju mogućnost za mijenjanje svijeta i obogaćivanje vlastite prirode te potiče praksu preobražavanja svijeta i u njemu kao stvaratelj sudjeluje.

U svojem u izlaganju prikazati i analizirati Petrovićevu koncepciju filozofije u razotuđenom humanističkom društvu. Pritom će se usredotočiti na njegove stavove po kojima filozofija nije više profesija pojedinaca, već postaje kritička refleksija čovjeka o samom sebi pomoću koje on ostvaruje cjelovitost svoje ličnosti.

Ključne riječi: razotuđenje, Gajo Petrović, kritička refleksija

HRVOJE POTLIMBRZOVIĆ

student 1. godine diplomskoga studija filozofije i pedagogije
Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Dva pristupa problemu kritičkog mišljenja

U ovom izlaganju najprije ću se usmjeriti na različite pristupe kritičkom mišljenju s pozicija filozofije i suvremene pedagogije. Ono je u filozofiji poznato kao zadaća kroz cijelu njezinu tradiciju, dok je kao metoda uspostavljeno Sokratovim dijalozima u Platonovim spisima, napose u *Parmenidu*. Nakon toga je kao metoda prisutna u nauku skeptika kao vrlina suzdržavanja od sudova (εποχή), a potom i u Descartesovom učenju o metodijskoj skepsi (*dubitatio*).

Suvremeni domaći i strani istraživači iz oblasti odgojne znanosti prepoznali su kritičko mišljenje kao važnu vještinu za funkcioniranje u informacijskom društvu. U skladu s tim, postavili su kompetenciju kritičkog mišljenja visoko na ljestvici poželjnih ishoda odgoja i obrazovanja. Unatoč tome, analizom fundamentalnih istraživanja može se vidjeti da se autori ne mogu složiti u vezi jedinstvene definicije kritičkog mišljenja. Osim po tom pitanju, u mišljenju se razilaze i u vezi naravi kritičkog mišljenja. Neki od autorā (Tim van Gelder; Emily R. Lai) smatraju da je kritičko mišljenje sposobnost rezoniranja i argumentiranja. Drugi su skloniji tome da je kritičko mišljenje preduvjet za moralno djelovanje (Nel Noddings). Još jedan pristup problemu kritičkog mišljenja je putem osmišljavanja metoda kojima se ono uči (Barbara Limbach i Wendy Waugh; Matthew Lipman).

U zaključku ću izlaganja dijagnozom stanja u današnjem školstvu i obrazovnoj politici ukazati na zajedničke probleme filozofije i pedagogije u njihovom nastojanju odgoja i obrazovanja za kritičko mišljenje.

Ključne riječi: filozofija, pedagogija, kritičko mišljenje

Šarlatanstvo u medicini i nedostatak kritičkog mišljenja

Svakodnevno smo svjedoci reklamiranja proizvoda koji obećavaju čudesne učinke na zdravlje i izgled čovjeka. Radi se o brojnim postupcima i pripravcima koje vam (najčešće) neće propisati liječnik u ordinaciji, a nude ih kojekakvi iscjelitelji i terapeuti. Nažalost, neke čarobne terapije egzotičnog prizvuka znaju ponekad nuditi i liječnici. Kad se pogleda što ti pripravci obećavaju, reklo bi se da čovjek danas ne bi trebao imati nikakvih problema, ako bi te tvrdnje bile istinite. Reklamira se, primjerice, krema koja povećava grudi i koja ubija tumorske stanice u grudima. Kad bi to bilo točno i kad bi postojala krema s takvim učincima, nitko nikad ne bi otišao na plastičnu operaciju povećavanja grudi ili se liječio u bolnici zbog karcinoma dojke. A vidimo i da su ordinacije plastičara pune i da je karcinom dojke najčešći karcinom koji pogađa žene. Vrlo često se reklamiraju razni pripravci koji obećavaju brzo i učinkovito mršavljenje. Da je zaista moguće uzeti bočicu kapsula biljnoga pripravka ovoga ili onoga, svi bismo imali idealnu težinu, a ne bismo govorili o epidemiji pretilosti koja nas je zahvatila. Čujemo da ima iscjelitelja koji liječe pogledom. Prava je šteta što ti iscjelitelji ne prolaze kroz bolnice i pogledaju brojne ljude koji u njima leže kako bi se trenutačno oporavili.

Za te tvrdnje o učinkovitosti kojekakvih čudesnih pripravaka i postupaka najčešće nema nikakvih dokaza o učinkovitosti i sigurnosti, a ljudi koji to promoviraju jednostavno su šarlatani koji pokušavaju zaraditi na ljudskoj naivnosti. E sad, zašto su ljudi tako naivni i zašto bez imalo kritičkog razmišljanja kupuju proizvode koji zvuče predobro da bi bili istiniti, i pune džepove šarlatanima? Često se povode misliju kako nemaju što izgubiti ako pokušaju, ali to nije istina jer mogu izgubiti zdravlje, novac i nadu u ozdravljenje. Ljudi su skloni različitim kognitivnim greškama zbog kojih vide ono što žele vidjeti. Valjda žele biti i optimisti pa vjerovati da postoje čuda. Ali u medicini se zna

na koji način provjeriti jesu li tvrdnje o terapijama istinite i je li neka ljekarija sigurna i učinkovita. Postoje objektivni testovi kojima se to može provjeriti. Stoga nam valja raditi na obrazovanju stanovništva, naučiti ih kako mi znamo da je nešto sigurno i učinkovito, i potaknuti ih da traže dokaze o učinkovitosti terapija. Kritičko mišljenje treba aktivno poticati, osobito kad je u pitanju zdravlje, odnosno bolest i kad bi bolestan čovjek i njegova obitelj sve dali za zrno nade u ozdravljenje.

Ključne riječi: šarlatanstvo, medicina, kritičko mišljenje

IVAN RAK

student 3. godine preddiplomskog studija filozofije i povijesti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Kritičko mišljenje i njegovi neprijatelji

U ovom izlaganju ukazat ću na načine kojima strukture klasnog društva, u prvom redu njegove vladajuće elite, predstavljaju prepreku razvoju kritičkog mišljenja koje bi moglo dovesti u pitanje klasno društvo. Naime, vladajuće klase su kroz povijest nastojale steći i proširiti kontrolu nad podređenima, uključujući kontrolu nad njihovim mišljenjem. Od suđenja Sokratu, preko inkvizicije pa do razrađenih sustava kontrole i indoktrinacije moderne države i totalitarnih režima 20. stoljeća, vladajuće su elite različitim metodama isključivanja, u manjoj ili većoj mjeri, manje ili više otvoreno, onemogućavale razvoj kritičkog mišljenja ili njegovu upotrebu ograničavale u okvire unutar kojih ne bi moglo dovesti u pitanje temelje vladajućeg sistema.

Nadalje, nasuprot Popperovim tvrdnjama, argumentirat ću da moderna država ne predstavlja otvoreno društvo. Naime, stvaranje moderne države i njezinog sustava institucija nije dovelo do smanjenja, nego naprotiv do povećanja kontrole države nad pojedincem, u što uključujem i aktivno sudjelovanje države u oblikovanju mišljenja pojedinaca.

U tom ključnu ulogu ima sustav obrazovanja koji, kako pokazuje jedan od ključnih radova sociologije edukacije *Schooling in capitalist America* (1976), nije oblikovan tako da doprinosi razvoju kreativnosti, samoinicijativnosti i mišljenja izvan zadanih okvira, već potiče ovisnost o mišljenju i slijeđenje uputa autoriteta zbunjujući i opterećujući djecu hrpom nerijetko nebitnih i nepovezanih podataka. Njegova uloga je integracija, stratifikacija i istodobna legitimizacija vladajućeg sistema, sustava vrijednosti i ciljeva vladajuće elite ne samo kroz usvajanje službenih narativa i dogmi sadržanih u nastavnom programu, već i pomoću dominantnih oblika nastave. Time školstvo ne služi stvaranju aktivnih i angažiranih, već nezainteresiranih i rezigniranih, dakle poslušnih i pasivnih građana.

Slični zaključci mogu se izvesti i u vezi uloge masovnih medija. U konačnici samo unutar otvorenog društva pluralizma nasuprot neoliberalnoj današnjici moguća je potpuna afirmacija kritičkog i slobodnog mišljenja. Do njega – naravno, ukoliko je uopće ostvarivo – može dovesti samo kritičko promišljanje o svijetu i aktivno djelovanje na njegovoj promijeni.

Ključne riječi: kritičko mišljenje, indoktrinacija, društvena kritika

Žil Delez: filozofija kao stvaranje pojmova

Kroz istoriju filozofije nastojanje da se filozofija definiše vezuje se za pojmove mišljenja, kritike, kritičkog mišljenja, čuđenja, rasprave ili razgovora. Međutim, Žil Delez (Gilles Deleuze, 1925–1995) ovakva određenja nije držao suštinskim za filozofiju. Po njemu, filozofija je stvaranje pojmova. Ona, dakle, nije kritika, nije rasprava niti prijateljski razgovor već je stvaranje. Pojmovi koji se javljaju kroz istoriju filozofije jesu »potpisani pojmovi«, kao primjerice: Aristotelova »supstancija«, Dekartov »cogito« ili Kantov »uslov«. Sintagmom »potpisan pojam« Delez je želeo da naznači da pojmovi nisu dati kao apstraktne opštosti, već ih filozofi stvaraju. Pritom, pojmovi zadobijaju svoju, za filozofiju relevantnu, strukturu u učenju onog čijim su imenom potpisani. Pojmovi su složeni i imaju svoju povest. U svakoj sledećoj velikoj filozofiji isti pojmovi zadobijaju različite delove, menjaju strukturu, ali tako da zadržavaju one delove koji ih i dalje čine tim pojmovima. Tako je »uslov« kao pojam postojao pre Kanta, supstancija pre Aristotela, ali su tek u njihovim učenjima dobili autentičnu strukturu po kojoj ih prepoznamo kao Kantove i Aristotelove pojmove.

Važno određenje vezano za pojmove, premda je utemeljeno u prepojmovnom planu, jeste pojmovni lik. Delez je govorio o pojmovnim likovima kao što su Sokrat kod Platona, zavodnik kod Kjerkegora i apsurdni junak u egzistencijalizmu. Ti likovi grade pojmove, iznose ih i ilustruju.

U svom izlaganju izloziću Delezovo shvatanje filozofije, njen odnos sa naukom i umetnošću i specifičnu razliku koja ih jasno odvaja. Takođe, objasniću koncepte ključne za Delezovo shvatanje filozofije kao stvaranja pojmovala: plan imanencije i pojmovni lik.

Ključne riječi: filozofija, pojam, plan imanencije

DRAŽEN RASTOVAC

student 3. godine preddiplomskog studija filozofije i povijesti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Treba li dopustiti privatizaciju voda?

Slagali se po pitanju privatizacije voda ili ne, ne možemo zanijekati činjenicu važnosti vode za ljudski život. Naime, neosporno je da ljudsko preživljavanje ovisi o dostupnosti pitke vode. No čini se da unatoč tome što je voda sastavni dio života svih nas postoje određeni problemi kada je u pitanju vlasništvo nad vodom. S jedne strane oni su koji smatraju da se s vodom treba postupati kao s bilo kojim drugim resursom, dakle ukoliko se izvor vode nalazi na vlasništvu određenog pojedinca, onda bi i taj izvor trebao pripasti vlasniku. Takvo rješenje može čak zvučati zdravorazumski te bi definitivno funkcioniralo u slučajevima široke rasprostranjenosti pitke vode na određenom području, no jasno je kako u slučaju manjka vode dolazimo do većeg problema. Kako navode Sandra B. Zellmer i Jessica Harder u tekstu »Water as Property«, praksa je to koja je uobičajena u zapadnim savezima SAD-a. No stvar je drugačija u istočnom djelu iste države, kao i u većini zemalja Europske unije. S druge strane postoji stav kako bi voda, za razliku od drugih resursa, trebala biti izuzeta iz privatnog sektora baš zato što je neophodna za život.

Navedene su dvije strane u žestokom sukobu, što je razumljivo s obzirom na posljedice rasprave. Ono što ću napraviti u izlaganju predstavljnje je dijela rasprave kroz djela spomenutih autorica, kao i Erica Freyfoglea, te drugih autora bitnih za raspravu. Prikazujući tu raspravu, ukazat ću na važnost problema vlasništva nad izvorima pitke vode kao i na to da bi zbog svoje važnosti, voda ipak trebala ostati dostupna svima, dakle zadržati status sredstva neophodnog za preživljavanje, umjesto statusa luksuza dostupnog malom broju ljudi.

Ključne riječi: voda, vlasništvo, prava

GORAN STANIĆ

student 3. godine preddiplomskog studija filozofije i religijske znanosti
Filozofski fakultet Družbe Isusove, Sveučilište u Zagrebu

Uloga filozofije kao kritičkog mišljenja u objavljenim religijama

Gotovo svaku religiju pati njezin unutrašnji problem, a to je napetost između vjerskih zakona i objavljenih istina s filozofijskim vrednovanjem tih istih religijskih postulata. Ključno pitanje u svakom konfliktu između filozofije i religije jest ono treba li filozofija uopće sudjelovati u preispitivanju vjerskih zakona i istina te ako treba, na koji način to treba činiti. U ovom ću izlaganju, služeći se odabranim tekstovima filozofa iz triju objavljenih religija, ukazati na ulogu filozofije kao kritičkog mišljenja u objavljenim religijama. Dakle, pokušat ću iz odabranih tekstova artikulirati koncept onoga što danas uvriježeno nazivamo kritičkim mišljenjem. U svojoj *Knjizi prosudbene rasprave* muslimanski filozof Averroës (1126–1198) tumačio je odnos filozofije i vjerzakona te želio odrediti njihov pravnički status. Pritom je, pomoću primjera iz Kurana, naglasio obavezu poznavanja filozofije za valjano tumačenje vjerzakona te poznavanje logike kao oruđa spoznaje Boga. Židovski filozof Majmonid (1135–1204) u svome *Vodiču za one što dvoje* želio je rasvijetliti dvojbene svetopisamske primjere onima koji su čvrsti u vjeri uz nužan preduvjet da su naobraženi u filozofiji. Pritom je Majmonid razjasnio višeznačne pojmove i prispodobe koje nalazimo u Bibliji, naglašavajući vrline strpljivosti i ustrajnosti. Naposljetku, velik dio opusa najvažnijeg kršćanskog mislioca Tome Akvinskog (1225–1274) prožima pokušaj mirenja vjere i razuma. Na primjerima iz njegovih filozofskih i teoloških djela nalazimo zajednički hod filozofije i teologije k jednoj i univerzalnoj istini.

Većina pokušaja da se vjera razumije isključivo vjerom, bez ikakvog kritičkog preispitivanja, završavala je u fanatizmu. S druge strane, brojni autori su pokazali da postoje i vjerski sadržaji čija je imanentna logika racionalno neobjašnjiva. Naposljetku, ulogu filozofije ću aktualizirati kao nužnu za vođenje valjanog međureligijskog dijaloga, kao i dijaloga religija sa sekularnim humanizmom.

Ključne riječi: filozofija, kritičko mišljenje, objavljene religije, Averroës, Majmonid, Toma Akvinski

JELENA STANKOVIĆ

studentica 3. godine preddiplomskoga studija filozofije
Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Politika menstruacije

Polazeći od razumevanja da je uloga kritičara i kritike da pažnju posveti naizgled samorazumljivim pojavama koje su se kroz različite epohe i tradicije premeštale iz jedne u drugu sferu te tumačile na različite načine, u ovom izlaganju ću pokušati da predstavim kritički prikaz menstruacije i pozicije žena kroz istoriju, kao i srodne moderne motive koje susrećemo u multimedijalnoj sferi. Izlaganje ću temeljiti na teorijama koje je uspostavio Mišel Fuko (Michel Foucault, 1926–1984) te na radovima *Powers of Horror* Julie Kristeve i *Purity and Danger* Mary Douglas (1921–2007).

Jedan tihi rat koji je vođen protiv žena od ranog hrišćanstva, preko plemenskih iskustava, pa sve do danas očituje se u sakralizovanju jednog fenomena, svojstvenog isključivo individuama ženskog pola, kroz reklamni materijal. Namera mi je da razotkrijem semiotičke korene ovog fenomena, a koji su na neki prikriven način kroz čitavu povest prezentovani kao tabu tema. Takođe, smatram da pažnju treba usmeriti i na ulogu tela i krvi, što može biti polazna tačka demistifikovanja navedenih pojava. Dugačak je istorijski put, koji vodi od distingviranja takozvane »čiste« i »prljave« krvi, preko isključivanja žena iz zajednice tokom ciklusa, do načina na koji mediji preko reklama prezentuju krv plave boje. Od svetog do zagađenog, od čistog do prljavog, od plodnosti do zabrane, putanja je kojom se kretala međupolna asimetrija. Od patrijarhalnog doba judaističkog društva žena biva degradirana na osnovu prirodnih razlika, što se implicitno manifestuje i danas, gde se ženama spočitava histeričnost i neurotičnost kroz čuveni mit o PMS-u.

Ključne riječi: politika tela, menstruacija, feminizam

Uloga autoriteta u kritičkom mišljenju i ravnopravnoj raspravi

Postavit ćemo pitanje o tome je li oslanjanje na autoritet valjan i pouzdan način zaključivanja te usporediti stavove koje su o tom pitanju iznijeli istaknuti filozofi koji su proučavali kritičko mišljenje. Pretpostavit ćemo da ispravna rasprava ravnopravnih sugovornika i ispravan načina mišljenja imaju sličan logički oblik jer se prvo odnosi na razuman način oblikovanja tuđeg, a drugo na razuman način oblikovanja vlastitog stava. Mogućnost obmanjujućeg argumenta, učinak kojeg ovisi o pobuđenom poštovanju prema uglednim ličnostima, prvi je, prema Hamblinu, opisao John Locke i nazvao ga *argumentum ad verecundiam*. U literaturi često nalazimo stav da pozivanje na relevantan autoritet može biti prihvatljivo. Nasuprot tome, pristupajući sa stajališta logičke semiotike, pokušat ćemo dokazati da pozivanje na autoritet ne može biti dopušten korak u komunikacijskom obliku rasprave ravnopravnih sudionika. Pretpostavljajući, zajedno s mnogim teoretičarima, da prevladavajući komunikacijski oblik može postati internaliziran u srodnom obliku mišljenja, postaviti ćemo, u okviru filozofije humanističkog obrazovanja, pitanje o smislenosti naizgled paradoksalnog stava prema kojemu imamo pravo poučavati o onome što sami ne znamo. U raspravi ćemo se osloniti i polemički osvrnuti na filozofska istraživanja Charlesa Leonarda Hamblina (1922–1985), Juergena Habermasa, Matthewa Lipmana (1922–2010), Fransa van Eemeren, Douglasa Waltona, Jacquesa Rancièrea i drugih.

Ključne riječi: autoritet, kritičko mišljenje, ravnopravna rasprava, humanistička filozofija odgoja

KRITIČKO MIŠLJENJE

1. regionalni studentski simpozij

**Studentskog zbora Filozofskog fakulteta Sveučilišta
u Splitu, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i
Hrvatskog filozofskog društva**

Adresar izlagača

KRITIČKO MIŠLJENJE

1. regionalni studentski simpozij

**Studentskog zbora Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu,
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu
i Hrvatskog filozofskog društva**

Ivo Alebić

Luka 11
HR–21230 Sinj
e-mail: alebic.ivo@gmail.com

Nebojša Antešević

Kačićeva 35/8
RS–11050 Beograd
e-mail: ant.nebojsa@gmail.com

Nikša Babić

Kijevska 50
HR–21000 Split
e-mail: niksababicc@gmail.com

Davor Balić

Filozofski fakultet
Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
e-mail: davor.balic@kc.t-com.hr

Tea Barač

Sutroičin put 14
HR–21000 Split
e-mail: teabarac@hotmail.com

Gabriela Bašić

Filozofski fakultet Sveučilište u Splitu
Teslina 12
HR–21000 Split
e-mail: gbasic@ffst.hr

Andrea Berber

Miloša Obilića 97
RS–22330 Nova Pazova
e-mail: berberandrea@gmail.com

Renata Busatto

Trščanska 53
HR–21000 Split
e-mail: renata_busatto@yahoo.com

Hristijan Cvetkovski

Ul. Gjorgji Petreski
MK–6330 Struga
e-mail: cvetkovskihris@gmail.com

Zoran Dimić

Partizanska 13/2
RS–17501 Vranje
e-mail: zoran.dimic@filfak.ni.ac.rs

Strahinja Đorđević

Dušanova 101/IV/7

RS–18000 Niš

e-mail: boostergold@hotmail.rs

Josip Guć

Gospe u siti 95

HR–21312 Podstrana

e-mail: jos.guc@gmail.com

Marija Jakovljević

Studentska 19/8

RS–11070 Novi Beograd

e-mail: marija.jakovljevic.ks@gmail.com

Marija Jeramaz

Oca Ante Gabrića 44

HR–20350 Metković

e-mail: marijajeramaz@hotmail.com

Denis Jurković

Vij. I. Meštrovića 56

HR–31000 Osijek

e-mail: Denisjurkovic1988@gmail.com

Ida Kovač

Jarušića 9

HR–10000 Zagreb

e-mail: ida.kovac@yahoo.com

Mislav Kukoč

Filozofski fakultet

Sveučilište u Splitu

Ivana pl. Zajca bb

HR–21000 Split

e-mail: mkukoc@ffst.hr

Anita Lunić

Put kruga 34, Mali Rat

HR–21315 Dugi Rat

e-mail: anitalunic@yahoo.com

Luka Matić

Gornjodravska obala 93

HR–31000 Osijek

e-mail: matic.luka.os@gmail.com

Marina Meić

Osječka 42

HR–21000 Split

e-mail: meic.marina@gmail.com

Andelko Mihanović

Hrvatskih velikana 19

HR–21251 Žrnovnica

e-mail: andelkomihanovic@gmail.com

Dušan Milenković

Zlatiborska 50a

RS–18000 Niš

e-mail: Milenkovicdusan91@gmail.com

Aleksandra Ninković

Kapetana Popovića 14

RS–11030 Beograd

e-mail: aninkovic09@gmail.com

Valentina Perišić

Domovinskog rata 189

HR–21204 Dugopolje

e-mail: valentina.perisic@hotmail.com

Hrvoje Potlimbrzović

F. Kuhača 25

HR–31000 Osijek

e-mail: hrvoje.p.os@gmail.com

Livia Puljak

Medicinski fakultet

Sveučilište u Splitu

Šoltanska 2

HR–21000 Split

e-mail: livia@mefst.hr

Ivan Rak

Rušinac 5

HR–21215 Kaštel Lukšić

e-mail: ivanrak91@gmail.com

Dražen Rastovac

Oravac 1/a

HR–53230 Korenica

e-mail: drazenrastovac@gmail.com

Milica Rašić

Vojvode Mišića 58/30

RS–18000 Niš

e-mail: milicarasic89@gmail.com

Goran Stanić

Svete Katarine 4, Zoljan

HR–31500 Našice

e-mail: goran_stanic@ffdi.hr

Jelena Stanković

Ive Lole Ribara 4

RS–23101 Zrenjanin

e-mail: filosofesa@gmail.com

Berislav Žarnić

Filozofski fakultet Split

Sveučilište u Splitu

Teslina 12

HR–21000 Split

e-mail: berislav@ffst.hr

KRITIČKO MIŠLJENJE

1. regionalni studentski simpozij

**Studentskog zbora Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu,
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu
i Hrvatskog filozofskog društva**

GENERALNI POKROVITELJI

Studentski zbor Sveučilišta u Splitu

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

POKROVITELJI

Promet d.o.o., Split

Turistička zajednica Grada Splita

ISBN 978-953-7395-66-7

9 789537 395667